

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Prof. Dr. Mustafa İSEN

M. ORHAN OKAY HOCA ÜZERİNE

Mülâkat: Fatma ÇELİK*

Merhabalar Sayın Hocam. Öncelikle M. Orhan Okay Hoca için hazırladığımız bu özel sayıda, söyleşi teklifimizi kabul ederek bize eşlik ettiğiniz için teşekkür ederiz. Söyleşimize ilk olarak Hoca ile nasıl ve ne zaman tanıştığınızı sorarak başlayalım isterseniz.

Ben Orhan Hoca'nın Fakülte'de öğrencisi oldum. 1971 yılında Erzurum'da Üniversiteye başladım. Fakülteye başladığımız yıllarda Atatürk Üniversitesi'nin gerçekten bugün bile pek çok üniversitenin sahip olmadığı değerli bir eğitim-öğretim kadrosu vardı. O yıllarda Türkiye'de üç adet Türkoloji bölümü vardı: İstanbul, Ankara ve Erzurum. Atatürk Üniversitesi 60'lı yıllarda kurulmuş. Benim öğrenci olduğum yıllarda artık ilk alınan öğretim elemanları doktoralarını tamamlamışlardı. Orhan Hoca da bunlardan biriydi. Şimdi geriye dönüp bakıyorum, Hoca o yıllarda 40'lılı yaşlarda, bugünkü tabirle doktor öğretim üyesi konumundaydı. Ama biraz insanlar bu yaş meselesini buldukları noktadan değerlendirirler. Yani benim yirmili yaşlarda olduğum dönemlerde Orhan Hoca da kırk yaşında ama ben Haluk Bey'i de hele hele Kaya Bey'i de Orhan Bey'i de o yıllarda sanki daha ileri yaşlarda insanlarmış gibi tanıdım. Başta biraz efsanevî bir isim Kaya Bey, Haluk İpekten Bey, Orhan Okay Bey, dilde Selahattin Olcay, Mehmet Akalın gibi isimler ve onların altında henüz doktoralarını yapmakta olan, sonra Türkiye'nin pek çok üniversitesinde önemli roller üstlenmiş çok sayıda dikkate değer öğretim üyesinden müteşekkildi, bölüm. Orhan Hoca Yeni Türk Edebiyatı ile ilgili derslerimize geldi. Derslerde tanıdım öncelikle. Sonra ben fakülte öğrenciliğimin ilk yıllarını aynı zamanda bir devlet kurumunda memur olarak çalışarak tamamladım. Yazın arkadaşlarım fakülte tatil olup memleketlerine gidince önümdeki boş zamanı

---

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Hoca sizin dikkatinizi ilk kez, girdiği bu Yeni edebiyat derslerinde mi çekti?

Orhan Hoca girdiği bu ilk derslerde teknik birtakım hususlar anlatmıştı. Açıkçası o teknik derslerin de ben akademik hayatta çok yararını gördüm ama Orhan Hoca profilini ortaya koyabilecek dersler değildi bunlar. Daha sonraki yıllarda Hoca'nın o farklı tarafını görmeye, başladım. Hoca otuzlu yılların başında doğmuş. Bu yıllar Türkiye'nin pek çok bakımdan değişim yılları. Bu en çok da kendini kültürel alanda hissettiriyor. Yeni bakış açısı, Osmanlı ile elde edilmiş olan yüksek kültürü değersiz olarak tanımlayıp yeni bir kültürel rota tercihi yapınca geleneksel kültür bir anlamda ayaklar altında kalmış. Oysa bu birikim hem şehrli ailelerde hem de gerçek İstanbullu entelektüel arasında yaşanıyordu. Meraklı biri olarak Hoca bu birikimin son temsilcilerinden yararlanmasını bilmiştir. Bunları konuşacağız.

Lisans öğrencisi bakış açısıyla da Orhan Hoca bizim için farklıydı, sadece bilgisiyyle değil yaşayışıyla da farklıydı. Hoca'nın bizim duygu dünyamıza hitap eden bir tarafı da vardı. Ben hocaları hiçbir zaman ideolojik bir çerçevede değerlendirmiyorum ama mesela Orhan Hoca'yı cuma namazında görmüş olmak, teravihte görmüş olmak da bizim daha böyle sempatiyle kendisine bakmamızı sağlayan hususlardan biriydi. O yıllarda çok az hocanın böyle bir konumu vardı, çünkü.

İstanbul'da bir aydın olarak Hoca'nın İstanbul'dan Atatürk Üniversitesi'ne Erzurum'a gelmiş olması sizin için ayrı bir ilgi uyandırıyor muydu?

Bu konuda biraz dertliyim, Türkiye'de üniversiteler çok taşranın kontrolüne girdiler. Atatürk Üniversitesi'nde okuduğumuz yıllarda sadece Orhan Hoca değil, mesela Kaya Bey de Haluk Bey de bizim diğer hocalarımız da Erzurum dışından gelmiş hocalardır. Efrasiyap Gemalmaz gibi, Bilge Seyidoğlu gibi Erzurum doğumlu hocalarımız da şehrli insanlardı. O yılların öğretim üyesi kadrosu gerçekten iyi yetişmiş, şehrli aile mensuplarından ibaret bir tablo gösteriyordu. Bununla ilgili konuşmanın akışı içinde birkaç şey söyleyeceğim. Mesela Orhan Hoca muhafazakâr bir insandı, aile itibarıyla. Ama bunu Orhan Hoca'nın tavrından, giyiminden kuşamından çıkaramazdınız. Namazında niyazında bir insandı. Bu tamamen Allah'la kendi arasında. İbadetlerini mahviyetkâr bir eda içinde icra ederdi. Başka türlü bir muhafazakârlık anlayışı vardı. Mesela Hoca'nın Klasik Batı müziği konusunda çok iyi bir dinleyici olduğunu biliyorum. Bizim Yugoslavya'da bulunduğumuz yıllarda bir mektubunda bana bir liste göndermişti. "Mustafa benim elimde, o zaman bilgiye ulaşmak bu kadar kolay değil, şu şu şu bestecilere ait şu plaklar yok. Bu plakları bulursan benim için alır mısın?" diye. Dönerken epey ben plak getirdim Hoca'ya. Ama aynı şekilde Türk müziğini de çok iyi bilirdi. Bir gün bir alan uzmanıyla Klasik Batı müziği üzerine Hoca'nın bir sohbetine tanık oldum. Açıkçası tereddüt ettim, tanık olduklarım karşısında, Hoca'nın müzik bilgisi mi daha iyi edebiyat bilgisi mi daha iyi gibi. Orhan Hoca çok bilgisini ortaya koyan, çok konuşan bir adam değildi ama bir şey sorarsanız gerçekten onun ne kadar

Hoca'nın gerek fikrî yapısının oluşumunda gerekse manevî yönünün teşekkülünde hangi isimler etkili oldu?

Bana göre Orhan Hoca bu Osmanlı'yla birlikte edinilmiş olan yüksek kültürün elbette çok farkındaydı ve bunun tezyif edilmesinden dolayı da eski İstanbul entelektüelinin pek çoğu gibi, rahatsızdı. Mümkün olduğu kadar onu yeniden güncelleştirerek ayağa kaldıracak bir yaklaşım çerçevesi içerisindeydi. Beraberliği bu konumda olan insanlardaydı. Abdülaziz Efendi, Celal Hoca, Nurettin Topçu, Mehmet Kaplan bu isimlerin önemlileridir. Bunlardan son ikisi Hoca'nın çağdaş birikimi de ne denli önemseydiğinin örneğidir. Orhan Bey bunlarla birlikte bizim bu kadim medeniyetimizin kıymetini çok iyi biliyordu ve bunun bir biçimde günümüze taşınabilmesi çabası içindeydi. Kendi kendine sözü vardı, iki elim kanda da olsa benden Osmanlıca ve Aruz öğrenmek isteyen bu dileğini yerine getireceğim diye. Beslendiği kaynaklar da zaten muhafazakâr düşüncenin önde gelen isimleri olarak tanımlanabilir.

Hoca'yı etkileyen isimlerle ilgili konu açılmışken Hocam, Orhan Okay Hoca'nın Erzurum'daki odasının duvarında, Celaledin Ökten, Nurettin Topçu ve Tâhirülmevlevî'nin fotoğraflarının asılı olduğunu biliyoruz. Bu isimlerin Hoca için önemini ve aralarındaki gönül bağımlı bizlere açıklayabilir misiniz?

Biraz önce de bahsettik. Celal Hoca'dan Arapça dersleri almış ama sadece Arapça dersleri değil. Celal Hoca gerçekten son dönemin etkin isimlerinden biri. Onun gibi böyle diğer önemli isimlerle mesela Necmeddin Okyay gibi, Süheyl Ünver gibi, Ayverdiler gibi isimlerin hepsiyle tanıştığını düşünüyorum ama Celal Hoca'yla çok yakın alakası olmuş, onu çok severdi. Tâhirülmevlevî'den Farsça ve Mesnevî şerhi okumuş. Ama Hoca'nın en çok etkilendiği isim şüphesiz Nurettin Topçu. Topçu doktorasını yurt dışında felsefe alanında yapmış bir idealist. Döndükten sonra Türkiye'de özellikle o yıllarda çok az sayıda doktorası ve doçentliği olan öğretim elemanına rağmen siyasi sebeplerle üniversiteye alınmamış, bütün hayatını liselerde, onlar da zaman zaman sürgüne muhatap olarak, geçirmiş, önemli bir düşünür. Hoca, Nurettin Bey'i de hayır ve hayranlıkla yâd ederdi. Hocası da olmuş Vefa Lisesi'nde bizzat. Hoca'nın lise yılları da çok verimli geçmiştir. Mesela edebiyat öğretmenini de Behice Kaplan, Mehmet Kaplan'ın eşi. Hatta daha sonra Türkoloji okumasında ve Mehmet Kaplan'la doktora yapmasında da Behice Hanım'ın rolü var. Behice Hanım çok takdir ediyor, çok seviyor, Orhan Bey'i.

Hoca'nın felsefeden edebiyata geçişinde Behice Hanım etkili olmuştur diyebilir miyiz öyleyse?

Başka bir etki de var, ondan da bahsedeceğim ama öncesinde Zeynep Kerman'dan bir şey dinlemiştim. Zeynep Kerman da Behice Hanım'ın lisede öğrencisi olmuş, hırslı ve iddialı bir öğrenci. Diyor ki “ne zaman hocaya kendimi beğendirecek güzel bir şey yapsam “yani fena olmamış ama işte Orhan Okay diye bir öğrencim vardı. O yapsaydı bunu çok daha farklı yapardı” gibi. Adeta ben yıllarca böyle bir Orhan Okay gölgesiyle mücadele ettim” demişti. Hoca'nın

lise öğrenciliği bile öyle. Mesela aruz meselesi. Türkiye’de aruzu en iyi bilenlerden birisiydi. Lise yıllarında aruzu halletmiş. Bu bakımdan lise yıllarındaki hocaları da dikkate değerdir. Felsefe okumak üzere edebiyat fakültesine kaydolmuş fakat o günlerde Türkiye’de lise sayısı çok az. Felsefeden mezun olduğu zaman öğretmenlik imkânı kısıtlı. Tam da o günlerde Yüksek Öğretmen Okulu, bugün çok Yüksek Öğretmen Okulu’nun konumu bilinmiyor, Türk eğitim tarihinde çok önemli kurumlardan birisidir. Şöyle bir uygulaması var: Fen fakültesinden veya Edebiyat fakültesinden öğrenci alıyor ve bu öğrenciler yatılı oluyorlar. Ama akşamları da bunlara eğitim veren ayrı bir kadro var. Bu eğitim kadrosu vasıtasıyla daha çok alanlarıyla ilgili ve pedagojik faaliyetleriyle ilgili dersler veriliyor. Sonra da bu işlem, öğretmen okullarından seçilen öğrenciler aracılığıyla sürdürülen bir eğitim faaliyetine dönüşüyor. Yüksek Öğretmen’e öğrenci almaya karar vermişler ama edebiyattan öğrenci alacaklar. Behice Hanım ve Kaplan Bey, Orhan Bey’i bu tercihe yönlendirmişler. Hoca da biraz gelecek endişesiyle böyle bir karar vermiş, felsefeden edebiyata geçmiş.

Hoca’nın felsefeden edebiyata geçişi sizce edebiyata ve sanata bakışına nasıl yansdı?

Hoca tabii felsefe ile ilgili birikimini de veya felsefeye olan ilgisini de hiç kaybetmedi. Derslerinde de mesela poetikayla ilgili dersler vermiştir. O bakımdan o felsefi birikimini edebiyata uyguladı en azından ve bence edebî bakış açısında ve bu arka planı da genelde sanata bakış açısını da böylelikle daha derinlikli bir hale getirmiş oldu, yani orda bir kayıp olmadı.

Hoca, Yeni Türk Edebiyatı uzmanı olmakla birlikte edebiyatımızın diğer alanları hakkında da oldukça bilgi sahibiydi, edebiyatı bir bütün olarak ele alırdı. Peki, Hoca’nın divan şiirine yaklaşımı nasıldı? Birlikte çalıştığınız dönemlerde Hoca’yla hiç eski-yeni tartışmaları üzerine sohbet etme fırsatınız oldu mu?

Hoca’yı bir kültür tarihçisi olarak da tanımlamak lazım, sadece edebiyat noktasından değil. Hoca aynı şekilde sanat tarihiyle de ilgilenmiştir ve sanat tarihinden de dostları vardı. Sonraki yıllarda da bu ilgiyi devam ettirdi. Yani Hegel’in o meşhur tasnifini de Orhan Hoca’dan öğrenmişim, Hegel’in o mimari, heykel, plastik sanatlar, edebiyat, müzik diye tanımladığı bu beşli kategorinin hemen hemen her noktasında dikkate değer bilgisi vardı. Bütün bunlara bir ortak perspektiften bakan birisiydi. Kaldı ki bizim şimdi çokça örneklerini gördüğümüz Eski Edebiyat, Yeni Edebiyat, dil falan gibi ayrımlarda da hiç böyle değerlendirme yapmazdı. Hoca’nın bakış açısında böyle bir dar perspektif söz konusu değildi. Nitekim çalışmalarına baktığınız zaman, bunu açıkça görürsünüz, mesela Şeyh Gâlib’in neşrinde Hoca’nın katkıları var. Dolayısıyla Hoca sosyal bilimlerde uğraşan birisinin bu alanın bütün altyapı bilgilerini en azından ihata edebilecek bir çerçevede yetişmesi gerektiğini düşünürdü. Hocanın bir metne bakışı bu metnin estetik bir değerinin var olup olmamasıyla alakalıydı. O bakımdan ele aldığı metnin ne kadar edebî olup olmadığı onun için hareket noktasıydı. Yoksa Eski Türk Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, Halk

Edebiyatı gibi bir sınıflandırmanın tamamen sunî bir sınıflandırma veya hadi pedagojik bir sınıflandırma olduğunu düşündüğünü söyleyelim. Hoca'nın ele aldığı herhangi bir konu, edebî bir düzlemde ise edebî bir seviyeyi temsil ediyorsa onun değerlendirmesine layık bir metindi.

Hoca ile birlikte hazırladığımız ortak çalışmalarımız oldu. Bu çalışma süreci nasıl gelişti? Hoca bir eser yazarken en çok hangi hususlara dikkat ederdi?

Hoca tabii yaptığı çalışmalarda çok titizlikle hareket etmiştir. Bunun son örneklerinden biri Tanpınar üzerine yaptığı çalışmadır. Bence uzun yıllar gündemde kalacak bir çalışma. Beşir Fuad da öyledir. Bizim yaptığımız çalışmalar, mesela Safahat ile ilgili çalışma, bir sipariş çalışmaydı bizim için. Benim yaptığım iş biraz işin teknik taraflarıyla ilgiliydi. Hoca'nın uzmanlık alanlarından biridir, Mehmet Âkif. Dolayısıyla giriş bölümünü tamamen Hoca dikkatle yazdı. Ama Hoca hangi konuyu ele alırsa alsın eskilerin tabiriyle efradını cami, ağyarını mâni bir çalışma ortaya koyacak şekilde gerçekleştirdi. Bu manada bilgisiyle mütenasip olarak düşünüldüğünde çok fazla eseri yok diye bakılabilir. Bunun sebeplerinden biri bu titizliğidir.

Orhan Okay Hoca'nın adıyla birlikte hafızalarda yer edinen *İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti Beşir Fuad* adlı doktora tezi, kültür ve edebiyat tarihimiz için önemli kaynak eserlerden biridir. Hoca'nın doktora çalışması olarak Beşir Fuad'ı seçmesini, onu yakından tanıyan biri olarak siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bazen biz kendi mizacımızla uyumlu isimleri tez olarak seçeriz. En azından aynı kan grubundan insanları seçeriz. Orhan Hoca'nın Beşir Fuad'la bu manada bir kan grubu uyumundan söz etmek mümkün değil. Ama Hoca'nın, hayatının erken yıllarında eğitime felsefe ile başlamış ve Türkiye'nin sorunlarının felsefi bir perspektif ile izahı noktasında özellikle pozitivistimin Türkiye'ye nasıl girdiği ve Türkiye'de ne tür etkiler oluşturduğu meselesini düşünen bir insanın dikkate alması gereken bir mesele olduğu için, bu işin en ucundan başlayarak ve bunun ilk en önemli temsilcisinden başlayarak Beşir Fuad üzerinde doktora tezi yaptığını düşünüyorum. Bu konuyu konuştuk da kendisiyle birkaç defa. Ama içselleştirmiştir de bu konuyu. Mesela büyük oğlunun adı Fuad'dır. Bazen biz üzerinde çalıştığımız kişilerle de özdeşleşiriz. Düşünce itibarıyla değil ama pozitivistimin Türkiye'deki rolü ve Beşir Fuad'ın bu noktada bakış açısı noktasında ve ilginç hayatı çerçevesi içinde Hoca açısından dikkate değer bulunmuş olmalı diye düşünüyorum.

Akademik hayatının dışında, Hoca günlük yaşamında nasıl biriydi?

Orhan Bey aslında evcimen bir adamdı. Yani fakülteyken de Hoca, başka hocalarımız gibi sabah sekiz-beş fakültede olmazdı. Dersleri olduğu günler genelde fakülteye gelirdi. Ama evdeki hayatını elbette çalışarak ve iyi değerlendirirdi. Diğer yandan ev işleriyle uğraşmayı da severdi. Mesela ben biliyorum, Hoca bir nevi merasimle yoğurt mayalardı. Düzenli olarak evlerinde daima bulunurdu. Mevsimi geldiği zaman Hoca'yla birlikte, Hoca'nın hiç arabası

olmamıştır, benim arabamla hale gideriz. Halde bir dostumuz vardı. Hoca'nın ceketinin yakasında bir toplu iğne bulunur. O toplu iğneyi çıkarır, bu beyaz kabaklara batırarak kendine göre bir değerlendirmede bulunurdu, yani yumuşağını mı seçiyordu, sertini mi seçiyordu bilmiyorum. "Şunu alalım" diyordu, bir veya iki tane kabak alıyorduk. Kış mevsiminde Hoca'nın evinde daima tatlı olarak kabak bulunur ve onu Hoca yine aynı şekilde merasimle pişirir: Önce güzel dilimlenir, bir akşam kaloriferin üzerinde bekletilir, biraz suyu çıkar. O suyuyla kabak pişirilir ve daima tiril tiril güzel kabak tatlısı olurdu evinde. Yani Hoca'nın böyle bu gibi yeme içmeyle ilgili de özel zevkleri ve yemek pişirme konusunda da hassasiyeti vardı.

Peki Hocam, Orhan Okay Hoca'yla en son ne zaman görüşebildiniz?

Biz Hoca'yla sıklıkla görüştük. İstanbul'a yerleştikten sonra yine ailece görüşmeler devam etti. Bazı işler için Ankara'ya geldiklerinde de mutlaka buluşurduk. Bu arada sıklıkla telefonla görüşüyorduk. Uzun telefon görüşmelerimiz olurdu. Ölümünden önce Üsküdar'daki evinde eşimle birlikte ziyaret etmiştik. Ev ziyaretimiz son olarak o oldu. Ama haftada bir gün İslam Ansiklopedisi'ne geliyordu. Bir veya iki defa orda da ziyaret ettiğimi hatırlıyorum.

Hoca aslında verimli bir emeklilik dönemi geçirdi. Hatta bir defasında eşi İstanbul'daki hayatlarını ifade etmek için "Mustafa, Orhan Erzurum'da emekliymiş de bizim haberimiz yokmuş" demişti arkasından bir kahkaha atarak. Dönüşünde de İstanbul Hoca'yı hemen keşfetti. Dergi, gazete yazıları, televizyon, radyo konuşmaları, konferanslar peş peşe geldi. Bu ilgi kuşkusuz onu çok mutlu etti. Sonucunda da güzel eserler ortaya çıktı.

Bu hali son demlerine kadar da devam etti.

Son olarak size Orhan Okay Hoca'nın hiç unutamadığınız, sizi etkileyen bir sözünü sorsak?

Bir sürü var ama benim hiç unutmadığım şeylerden biri şudur: "*Başka alanlara yönelik bir şey söylerken çok dikkatli olun. Çünkü sizin için keşif sayılabilecek bir bilgi, alanın uzmanları için alelade bir bilgi olabilir.*" Bunun çok daha sonra örneklerini de gördüm ve Hoca'nın niye bunu söylediğini de daha iyi idrak etmiş oldum.

Merhum Orhan Okay Bey, bilim insanı, aydın ve örnek bir insan olarak hayatımıza ışık oldu. Mekânı cennet olsun.